

Ігор В. Кривов'язюк
**КРИЗА ТА ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ**

У статті досліджено взаємозв'язок кризових явищ і розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств України. Проаналізовано динаміку показників інноваційної діяльності промислових підприємств України. Розкрито чинники сприяння та протидії розвитку інноваційних процесів. Запропоновано активатори інноваційної діяльності підприємств.

Ключові слова: криза; інноваційна діяльність; управління інноваційним розвитком; підприємство.

Табл. 2. Літ. 15.

Игорь В. Кривовязюк
**КРИЗИС И ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ**

В статье исследована взаимосвязь кризисных явлений и развития инновационной деятельности промышленных предприятий Украины. Проанализирована динамика показателей инновационной деятельности промышленных предприятий Украины. Раскрыты факторы содействия и противодействия развитию инновационных процессов. Предложены активаторы инновационной деятельности предприятий.

Ключевые слова: кризис; инновационная деятельность; управление инновационным развитием; предприятие.

Igor V. Kryvovyazyuk¹
**CRISIS AND INNOVATIVE ACTIVITY OF INDUSTRIAL
ENTERPRISES IN UKRAINE**

The paper explores the interrelation of crisis phenomena and development of innovative activity of industrial enterprises in Ukraine. The dynamics of indicators of innovative activity of Ukraine's industrial enterprises is analysed. The factors promoting and counteracting the innovative processes development are revealed. Activators of enterprises' innovative activity are suggested.

Keywords: crisis; innovative activity; management of innovative development; enterprise.

Постановка проблеми. Інновації нині виступають ключовим чинником розвитку більшості підприємств. Інноваційну діяльність підприємства також необхідно розглядати як один з основних засобів адаптації до постійних змін зовнішнього середовища, що забезпечується особливим процесом організації господарювання, заснованим на постійному пошуку нових можливостей покращення техніко-технологічних, організаційних та інших чинників виробництва.

Кризові явища, які суттєво впливають на економічні результати діяльності багатьох підприємств України та корпорацій світу, спотворюючи внутрішнє та зовнішнє середовище суб'єктів бізнесу, значно гальмують й інноваційні процеси, які виступають каталізатором усіх видів діяльності. Це призводить до зниження інноваційної активності промислових підприємств, призупинення темпів науково-технічного прогресу, скорочення попиту на інноваційну продукцію, скорочення можливостей застосування прогресивних технологій,

¹ Lutsk National Technical University, Ukraine.

удосконалення організації праці, знижує виробництва й управління. У кінцевому результаті це знижує конкурентоспроможність як продукції підприємств, так й економіки країни в цілому.

Водночас, зважаючи на динаміку інноваційної діяльності в Україні, можна стверджувати й зворотнє: саме криза інновацій спричинює стагнаційні процеси в економіці країни в останні роки.

У будь-якому випадку, відповідь на питання «Як взаємопов'язані між собою кризові явища та інноваційна діяльність промислових підприємств?» носить риторичний характер і має безумовну злободенність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження взаємозв'язку кризи та інноваційних процесів в Україні здійснювали багато вчених: Л. Бушовська [1], С. Гандзюк [2], В. Дергачова [3], О. Заєць [4], М. Зверяков [5], Г. Канафоцька [7], К. Кузнецов [8], А. Олешко [10], О. Петухова [11], В. Поліщук [12], І. Радзівіло [13], В. Токар [14]. Проте, в ряді робіт це лише опосередкована залежність, наприклад, через інвестиційні процеси, в більшості наукових праць дослідження взаємозв'язку зроблено з огляду на кризу 2009 р., існують й суперечливі думки стосовно того, що виступає первинним чинником погіршення економічної ситуації в країні – криза економічна чи криза інновацій.

Невирішені частини проблеми. Попри проведені дослідження, варто підкреслити, що інноваційні процеси, так само як і кризові явища, вимагають постійного моніторингу, вивчення динаміки та взаємозв'язку вже з огляду на сучасну невизначену ситуацію, яка приховує в собі все нові проблеми функціонування та розвитку як підприємств, так і економіки в цілому, що вимагає додаткових досліджень, поточної та перспективної діагностики ситуації, що склалась навколо досліджуваного явища.

Метою дослідження є вивчення взаємозв'язку між кризовими явищами та інноваційною діяльністю промислових підприємств.

Основні результати дослідження. Кризові явища стали повсякденням для сучасних підприємств, функціонуючих у вітчизняній та світовій економіках. Проте, для одних суб'єктів господарювання вони виступали каталізатором подальшого економічного зростання, для інших – чинником загострення суперечностей в системі функціонування, що призводило до погіршення результатів господарювання, збитковості чи банкрутства, які в сукупності неодмінно позначаються на місці країни в рейтингу інноваційного розвитку.

Вітчизняна промисловість, як зазначено у роботі [6, 3], володіє вагомим інноваційним потенціалом, здатним забезпечити структурну трансформацію національної економіки і високий рівень науково-технологічного розвитку країни у цілому. Водночас, в Україні досі переважаючими джерелами зростання промисловості слугували резерви виробничих потужностей, що не були задіяні протягом кризового періоду, і сприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура. Збереження існуючої моделі розвитку промислового сектору України з орієнтацією на низькотехнологічні виробництва та експорт може призвести до зниження конкурентних позицій національної економіки і подальшого нарощування технологічного відставання від розвинутих країн.

Фактично це і спостерігається в інноваційному секторі в останні роки.

У рейтингу країн світу за індексом інновацій 2013 р. лідирують такі країни, як Швейцарія, Швеція, Велика Британія, Нідерланди, США; Молдова займає 45-те місце, Армєнія – 59-те, Росія – 62-ге, Грузія – 73-те, Білорусь – 77-ме, Казахстан – 84-те місце (дослідження охоплює 142 країни). Україна за Глобальним індексом інновацій посіла 71-ше місце, що на 8 позицій нижче 2012 р. і на 11 – ніж у 2011 р. (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка глобального індексу інновацій деяких країн світу [15]

Країни	2011		2012		2013	
	Місце	Бал (0–100)	Місце	Бал (0–100)	Місце	Бал (0–100)
Україна	60	35,01	63	36,1	71	35,8
Велика Британія	10	55,96	5	61,2	3	61,3
США	7	56,57	10	57,7	5	60,3
Німеччина	12	54,89	15	56,2	15	55,8
Франція	22	49,25	24	51,8	20	52,8
Японія	20	50,32	25	51,7	22	52,2
Польща	43	38,02	44	40,4	49	40,1
Росія	56	35,85	51	37,9	62	37,2
Казахстан	84	30,32	83	31,9	84	32,7

Дослідження Глобального індексу інновацій для країн світу [15] показує, що країни, які мають найкращі показники рівня розвитку інновацій, демонструють відносну стабільність. Якщо розглянути 25 провідних країн за рівнем розвитку інновацій, то динаміка рейтингів показників інноваційного розвитку демонструє, що окремі держави змінюють свої місця в рамках відповідних груп, але при цьому жодна з них не покидає своєї групи. Тобто успішна інноваційна діяльність опиняється у замкненому колі: після досягнення певного критичного рівня показників інвестиції залучають інвестиції, таланти залучають таланти, а інновації породжують інновації. Для інших країн, у т.ч. України, така закономірність не виконується.

Окрім зазначеного, для більшості провідних країн за рівнем розвитку інновацій криза стала каталізатором зростання їх інноваційного потенціалу (наприклад, за даними табл. 1 це бачимо для Великої Британії, США, Франції), для інших – зниження (для України, Польщі, Росії).

На стан інноваційної сфери України руйнівно вплинула світова фінансово-економічна криза 2008–2009 рр., у цей період показники інноваційної активності мали переважно низхідну динаміку. Динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств України у післякризовий і період стагнації економіки є позитивною, але виключенням є зміна значень ключових показників – обсягів фінансування інноваційної діяльності та частки інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, а також експорту інноваційної продукції, виробленої промисловими підприємствами, які в період стагнації економіки (2011–2012 рр.) різко погіршились (табл. 2).

За даними дослідження можна зробити висновок, що інноваційна діяльність промислових підприємств у післякризовий та період стагнації економіки розвивається екстенсивно за рахунок нарощування кількісних чинників (так, кількість інноваційно активних підприємств у період 2009–2012 рр. зросла на

Таблиця 2. Динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств України*

Показники	Докризисний період				Кризисний період			Післякризовий і період стагнації економіки		
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.		
Кількість інноваційно активних підприємств, од. / % до загальної кількості промислових підприємств	1193 11,9	1118 11,2	1472 14,2	1397 13,0	1411 12,8	1462 13,8	1679 16,2	1758 17,4		
Кількість підприємств, що випраджували інновації, од. / % до загальної кількості промислових підприємств	810 8,2	999 10,0	1186 11,5	1160 10,8	1180 10,7	1217 11,5	1327 12,8	1371 13,6		
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	5751,6	6160,0	10821	11994	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6		
Окремі виробничі інноваційні види продукції, найменувань	3152	2408	2526	2446	2685	2408	3238	3403		
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн. / % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	24995,4 6,5	30892,7 6,7	40188 6,7	45830,2 5,9	31432,3 4,8	33697,6 3,8	42386,7 3,8	36157,7 3,3		
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межами України, млн. грн. / % до загального обсягу реалізованої промислової продукції	12494,8 50,0	12797,0 41,4	14666,6 36,5	23633,1 51,6	13200,9 42,0	13713,0 40,7	12630,6 29,8	13354,9 36,9		

* складено за даними [6; 9, 194, 203].

24,6%, тоді як кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, лише на 16,2%; обсяги реалізованої інноваційної продукції зросли на 15,0%, обсяги експорту інноваційної продукції лише на 1,2%).

Аналіз субіндексів Глобального індексу інновацій [15] свідчить, що основними вадами, які заважають розвитку інноваційних процесів, є недостатня ефективність державного управління (124-те місце у світі) і регуляторного контролю (113-те), низька якість верховенства права (117-ме), несприятливе бізнес-середовище (127-ме), ускладнений режим сплати податків підприємств (125-те), недостатня екологічна стійкість (118-ме), низькі темпи формування капіталів (108-ме), низький рівень розвитку кластерів (110-те). Водночас, сильними сторонами є розвиток сфери формування знань (17-те місце), розвиток вищої освіти (42-ге місце), розвиток Інтернет-послуг (45-те місце), дослідження та розробки (46-те місце).

Висновки й перспективи подальших розвідок. Таким чином, відповідаючи на питання взаємозв'язку кризових явищ та інноваційної діяльності промислових підприємств слід констатувати, що в розвитку промислових підприємств нині наявна криза інновацій, адже Україна продовжує розвиватися без суттєвого використання свого інноваційного потенціалу, а інноваційна продукція освоюється переважно шляхом використання науково-технічних надбань попередніх років. Такий тип інноваційного розвитку має досить вузькі межі і не дає можливості підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого періоду. З іншого боку, кризові явища та процеси негативно вплинули на інноваційну діяльність, призвели до скорочення фінансування інноваційних досліджень і розробок, зменшення частки експорту інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації промислової продукції. Як результат, це суттєво знизило рейтинг України та підприємств промислового сектору економіки в світовому інноваційному середовищі.

Активаторами інноваційної діяльності промислових підприємств України повинні стати: використання нових або значно поліпшених способів виробництва, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій, впровадження нових методів продажу та просування товарів на ринки, сприяння оновленню та повнішому використанню виробничих потужностей та технологічної бази підприємств, що дозволить оптимізувати виробничі процеси, прискорити технологічну модернізацію промисловості та забезпечити розвиток галузевої реструктуризації промислового сектору України.

1. Бушовська Л.Б. Фінансова криза та її вплив на інвестиційну діяльність в Україні // Вісник Хмельницького національного університету.— Серія: Економічні науки.— 2011.— №6, Т. 1. — С. 92—95.

2. Гандзюк С.М. Визначення факторів впливу на формування інноваційного клімату в Україні на основі SWOT-аналізу // Ефективна економіка.— 2013.— №5 // www.economy.nayka.com.ua.

3. Дергачова В.В., Татаринова М.О. Вплив світової економічної кризи на діяльність металургійних підприємств України // Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. XII міжнародна науково-практична конференція «Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізації наслідків (економіка, фінанси, право)» (29 травня 2009 р.). — К.: УДУФМТ, 2009. — С. 130—131.

4. *Заєць О.* Інноваційно-інвестиційний розвиток вітчизняних підприємств – шлях подолання економічної кризи // Вісник Національного банку України.— 2009.— №1.— С. 60–62.
5. *Зверяков М.І.* Інноваційний розвиток в умовах трансформації та кризи економіки // Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наук. праць. — Вип. 37. — К., 2009. — С. 333–338.
6. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. — К.: НІСД, 2013. — 71 с.
7. *Канафоцька Г.* Стан і перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні // Журнал инновационной палаты Украины.— 2009 // nanoinnovation.livejournal.com.
8. *Кузнєцов К.* Криза руйнує інноваційний розвиток в Україні // Економічна правда.— 20.05.2009 // www.epravda.com.ua.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 287 с.
10. *Олешко А.А.* Генезис антикризового регулювання економіки України // Ефективна економіка.— 2012.— №7 // www.economy.nayka.com.ua.
11. *Петухова О.М.* Вплив фінансово-економічної кризи на інноваційний процес у харчовій промисловості України // Наукові праці НУХТ.— 2009.— №29, Т. 1. — С. 103–105.
12. *Поліщук В.Г.* Вплив фінансово-економічної кризи на інвестиційну діяльність в Україні // www.rusnauka.com.
13. *Радзівіло І.В.* Теоретичні підходи до визначення інноваційної кризи та кризи інноваційного розвитку підприємства // Економічний вісник Національного гірничого університету.— 2010.— №1. — С. 95–101.
14. *Токар В.В.* Сучасний стан соціально-економічної системи України: мобілізаційно-інноваційна модель як шлях подолання кризи // Формування ринкових відносин в Україні.— 2010.— №9. — С. 22–26.
15. The Global Innovation Index 2013. The Local Dynamics of Innovation // www.globalinnovationindex.org.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014.